

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

IX

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

15-16 квітня 2021 року

Матеріали

Катерина Сердюк,

студентка Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

СЛОВО-ОБРАЗ *СОНЦЕ* У МОВНО-ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

А. МАЛИШКА: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Постановка проблеми. Андрій Малишко – неперевершений майстер українського художнього слова. Поетична мова А. Малишка неодноразово ставала об'єктом дослідження. Стильові особливості лірики Андрія Малишка були предметом наукового спостереження критиків, літературознавців, лінгвістів (Надія Обжирко, Дмитро Павличко, Всеволод Неділько, Любов Мацько, Тетяна Коць, Віктор Гриневич, Тетяна Беценко та інші). Вважаємо, мовостиль А. Малишка потребує сучасних лінгвостилістичних студій – з урахуванням новітніх підходів до аналізу художніх творів.

Мета статті – схарактеризувати специфіку художньо-образної реалізації знака-символу *сонце* у поетичній мовосистемі А. Малишка.

Слово-образ *сонце* у структурі поетичних текстів А. Малишка має складну і багатопланову семантику. Слово-образ як мовно-поетичний знак представляє синтез індивідуально-авторського розуміння з традицією його народних уявлень та національного вживання. Функціонування цього знака-символу в мові художньої літератури свідчить про архетипну природу образу, який є універсалією світової культури.

А. Малишко здебільшого поетичний знак *сонце* вживає із семантикою «центральне небесне світило сонячної «системи, що має форму гігантської розжареної кулі, яка випромінює світло й тепло» [СУМ 9, с. 459]; «І земля навек взеленена / І зіходить *сонце гаряче*» [3, С. 129]; «відбиття, відображення чим-небудь або у чомусь цього небесного світила» [СУМ 9, с. 459]: «білі промені сонця лягли на обочі» [11, с. 363], «Заклекочеш, спінишся із дна, / Ні вітрів, ні сонечка на дні» [8, с. 68], «на шаблі виблискує сонце, як зайчик у росяній жмурці» [8, с. 90], «світло й тепло, що випромінюються цим

світилом» [СУМ 9, с. 459] : «червіньково спіє сонце, мов гарячий плід» [7, с. 24], «перен. Про те (того), хто (що) є джерелом життя, втіхи, радості і т. ін. для когось» [СУМ 9, с. 459]: «Нам *гаряче сонце* щастям сіє, / Даль-дорога сповнена чудес» [11, с. 547], «І «Нехай над горем злим гаряче сонце встане» [3, с. 148]; «перен. Те, що освітлює шлях, той, хто веде за собою (у житті, боротьбі і т. ін.); провідна зоря» [СУМ 9, с. 459]: «не малюй мені сонце, як вистиглий овоч, покажи мені сонце, що в бурі суворе» [8, с. 177].

Словесно-образний знак *сонце* орнаментується лексемою *проміння*: «світанок сіє своє *проміння* в ясноті» [11, с. 240], «над заходом, в *промінні вечоровім*, снувалася мелодія струнка [11, с.350], «білі *промені* сонця лягли на обочі» [11, с. 363]; «І за дальнім за вечірнім пругом, за *ранковим променем* в саду брат із братом, друг із вірним другом повертають землю до ладу» [11, с. 174]. Сонце у художньо-образному осмисленні митця – заграва: ««вечорів заграви янтаристі» [11, С. 305], «*Червонозорні заграви* щосили їм крешуть міць і яросний вогонь [11, С. 497]; Сонце також – світання: «а за вікном підводилось *світання*, нового світу блиски громовиці» [11, с. 38]; «високе безмежне *світання* над борами до сонця встає» [11, с. 297]. Сонце традиційно – зоря: «о зоре світла, зоре світова! Пливи, палай над рідною землею... О зоре рідна, як вогонь меча, ніхто й ніде не зітре твого цвіту» [3, с. 154]; «*Зоре* ж моя світанкова, палай наді мною!» [3, с. 154].

Отже, художніми відповідниками сонця в художній авторській інтерпретації є *світання, заграва, зоря*.

Моделювання будь-якого образу неможливе без використання тропеїстики. Андрій Самійлович вдається до широкого діапазону тропів для репрезентації образу сонця.

Поетичний словесно-образний знак *сонце* входить до складу порівняльних зворотів (автор порівнює сонце з певними предметами і також зіставляє з сонцем реалії дійсності) : «звисає *сонце, мов яблуко*» [3, с. 201], «повелось: не карбувати в знаки, пить любов, як *сонце* п'є росу» [3, с. 243], «на шаблі виблискує *сонце, як зайчик* у росяній жмурці» [8, с. 90], «червіньково

спіє *сонце, мов гарячий плід*» [7, с. 24], «не малюй мені *сонце, як вистиглий овоч, покажи мені сонце, що в бурі суворе*» [8, с. 177], «палає схід, мов кров'ю змочені знамена» [11, с. 51], «та *сонце* сходить угорі, мов шабля блискає знов» [11, с. 83]. «*Сонце* росло, як велетенська *бджола*, і бриніла природа. І молилися соняхи біля його чола, щоб Україні була свобода» [11, с. 495]; «Тут обеліск у житі, а на нім медалі *сонця* й неба теплі жили» [11, с. 500], «над баштами, над сталлю амбразур горить, як жар, *червона зоряниця*» [3, с. 163], «Сяє *сонце Вкраїни, як щит у зеніті*» [11, с. 319].

Сонце (а також світання, зоря) є компонентом численних метафоричних структур: «сонце стеле пурпурові пасики» [8, с. 185], «а *сонце* міниться і мліє на горбочку» [3, с. 226], «вставало *сонця* раннє пожарище, небесних кленів обсипалась мідь» [7, с. 31], «вже *сонячні злитки* розливаються золотом в небеснім горнилі» [3, с. 280], «*сонце* звелося над полем» [7, с. 92], «теплу тишу світанкову вкриє *сонячна юга*» [3, с. 112], «а за вікном підводилось *світання...*» [11, с. 38]. «Половіє в полі *жито*, сонце падає в траву» [11, с. 30]. «І настроюють хмари велетенські оркестри *сонця теплого*, злив і розкутого грому» [11, с. 399]. Характерною ознакою авторських метафоричних конструкцій постає антропоморфізація образу *сонця*, що досягається завдяки уживанню відповідних дієслів: *міниться, мліє, вставало, звелося, розливаються, підводилось, падає*.

Образ сонце у творчості Андрія Самійловича означається прикметниками *гаряче, соковите, полудневе, жнивварське, задимлене, молоде, веселе, бунтівниче*, що виконують функцію епітетів: «І зморщок біг, і ран старих сліди / Розгладжуються *сонцем соковитим*» [3, с. 220]; «Ввижалися літа минулі, і снилися ранки прийдешні, / Гарячі, рум'яні, шумливі, як *сонце жнивварське* між віт» [3, с. 87]; «За крутою хвилею, за океаном / *Задимлене сонце* в хмарах тече» [3, с. 137]; «*Закурене сонце* засяяло нині, / Дуби зеленіють в розбитій долині» [11, с. 163]; «Що дороги, що високе жито / Із *веселим сонцем* пополам / Рідну, добру, у крові умиту, / Я тебе нікому не віддам» [7, с. 19]; «А серце прагне січі й далини, / Твердих доріг, копит многоголосих, / І *молодого сонця* в буйних росах» [8, с. 73];

«Бродити буде крутошумний сік / Симфонією сонця молодого» [8, с. 193] (образ молодого сонця прирівнюється тут до образу весни).

Із образом *сонце* поет асоціює Батьківщину - сонячну, осяйну: «Моя сонцевита, / Моя Вітчизно дорога, / Яка в тобі горить снага!» [3, с. 144]. Батьківщина також постає в образі зорі-супутниці, дороговказу: «Ти мене з дитинства підіймала, / Хліб дала з піснями солов'я, / Відвела доріг мені немало, / Земле, зореносице моя!» [7, с. 19]. *Сонцевита, зореносице* – індивідуально-авторські неологізми.

У поетичних текстах знак *сонце*, окрім номінації об'єктів та явищ, виконує й інші функції: він стає невід'ємною деталлю поетичних творів, виступає засобом втілення авторського задуму. Образ *сонце* у творах А. Малишка поєднує архетипну основу та його традиційне національне сприймання з індивідуально-авторським переосмисленням. Семантика аналізованої мовної одиниці, з одного боку, виражає його наукове трактування як зорі, небесного світила, внаслідок чого актуалізуються семи «тепло», «світло», а також темпоральні та просторові семантичні характеристики. З другого боку, знак-символ *сонце* у поетичній мові митця нерозривно пов'язаний з віруваннями українців, з міфологічним світоглядом, антропоморфізацією сонця та його обожненням.

Висновки. Образ сонце – один з найуживаніших у поетичній творчості А. С. Малишка. В ідіостилі письменника *сонце* переважно виступає як об'єкт природи – центральне небесне світило сонячної системи, що випромінює світло й тепло, одночасно поєднуючи семантику «джерело життя, втіхи, радості» тощо. Письменник реалізує слово-образ *сонце* з традиційною символічною семантикою. Сонце у художній картині митця є символом світла, тепла, щастя, радості, любові, душевного піднесення. Словесно-образний знак *сонце* - один із найбільш потужних і найбільш позитивних образів-символів у світовій культурі.

Список використаних джерел:

1. Беценко Т. Народнопісенні універсалії в мовотворчості Андрія Малишка. *Дивослово*. 2012. № 11. С. 34–39.

2. Беценко Т. Фольклорні джерела поетичної мовотворчості Андрія Малишка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія: збірник наукових праць*. 2016. Вип. 24, том 1. С. 7–11.

4. Вибране. Поезії. Київ: Радянський письменник, 1978. 296 с.

5. Войтович В. Генеалогія богів давньої України. Рівне: Видавець Валерій Войтович, 2007. 556 с.

6. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006, С. 564–566.

7. Лозко Г. С. Українське народознавство. Київ: АртЕК, 2004. 472 с.

8. Малишко А. «Жайворонка срібляний смичок». Київ: Веселка, 1988. 270 с.

9. Малишко А. «Зорі світ провіщають : лірика та поеми». Київ: Дніпро, 1969. 302 с.

8. Павличко Д. Магістралями слова. Київ, 1977. С. 106–171.

9. Письменники Радянської України: Бібліографічний довідник. Київ: Радянський письменник, 1970. С. 272–273.

10. Поетичні твори: Літературно-критичні статті. Вступна стаття О. В. Шпильової; упоряд. і приміт. Н. М. Гаєвської. Київ: Наукова думка, 1988. 736 с.

11. Потапенко О., Дмитренко М., Потапенко Г. та ін. Словник символів. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.

12. Словник символів культури України. Київ: Міленіум, 2005. 352 с.

13. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 458–459.

Науковий керівник: Т. П. Беценко, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка

Марина Набок,

канд. філол. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Гьокальп Каяпинар,

випускник Сумського державного університету

АРХЕТИПНА ОСНОВА ПОНЯТТЯ «РІД» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ТУРЕЦЬКІЙ УСНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ

Актуальність дослідження. Національна свідомість відображає своєрідний генетичний код, в основі якого стародавні уявлення про людину і світ. Особливу увагу ми звертаємо на первні колективного підсвідомого, як важливого чинника світопізнання і світорозуміння нації, поняття «Рід», пізнання яких важливе передусім для збереження національної природи